

**ДУНАЙСЬКІ КНЯЗІВСТВА НА ШЛЯХУ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ:
НЕВДАЛІ СПРОБИ 1856-1857 рр.**

В статті аналізується політика великих європейських країн – Франції, Англії, Австрії, Росії, а також Туреччини щодо питання про можливість надання незалежності та політичної самостійності Дунайським князівствам. Після закінчення Східної (Кримської) війни питання об'єднання румунських земель набуває нового звучання та стає одним з головних у європейській дипломатії. На жаль, жодна з європейських країн не бажала дійсного об'єднання румунських земель, тому перші спроби вирішити це питання та провести вибори до самостійних урядів закінчилися безрезультатно. Незважаючи на умови Паризького миру (1856 р.) та наступні розпорядження турецького уряду, вирішити це питання протягом 1856-1857 рр. так і не вдалося.

Ключові слова: Дунайські князівства, румунські землі, уніоністський рух, європейська дипломатія, Паризький трактат.

Протягом кількох століть землі Дунайських князівств знаходились під владою турецьких феодалів. Довготривале панування турок у регіоні було серйозною перешкодою для розвитку економіки країни, гальмувало створення національної держави. Лише поступовий визвольний рух румунського народу призвів до послаблення влади Порти в князівствах [16, с. 149]. Проте у Туреччині з'явилося багато послідовників: Балкани були тим перехрестям, де стикались інтереси більшості європейських країн. Протягом тривалого часу «східне питання» було одним з актуальних в європейській дипломатії.

Проте реальні умови для повного, остаточного визволення Молдавії та Валахії від суверенітету Порти з'явилися в 50-70-х рр. XIX ст. Об'єднанням Молдавського та Валаського князівств у 1859 р. було закладено основи єдиної національної румунської держави.

Актуальність проблематики даної статті визначається тим, що історія Румунії кінця 50-х рр. XIX ст. в сучасній українській історичній науці – одна з малодосліджених тем. До того ж, нової актуальності та сучасного значення набуває необхідність аналізу ролі та місця європейських держав у процесах протистояння агресору та допомоги в отримання незалежності.

Питання об'єднання Дунайських князівств і утворення Румунської держави на сьогодні має певні історіографічні надбання. Окремі аспекти теми в тій чи іншій мірі були предметом уваги з боку істориків. Серед досліджень початку XX ст. ми виділяємо роботу Н. Борецького-Бергфельда [2], а також збірку статей під редакцією Е. Лавісса та А. Рамбо [14]. Названі автори були фактично одними з перших, хто спробував визначити місце та роль європейських країн у процесі набуття незалежності Румунією. Праця істориків В. Гросула та Є. Чергана [8] висвітлює відношення західноєвропейських держав до боротьби Молдавії та Валахії за об'єднання та незалежність. Питання об'єднання Дунайських князівств знаходилося також в полі зору румунських істориків Н. Аденілоане [1], К. Джуреску [9].

Серед істориків радянського та сучасного періоду найбільш активно займався даною проблематикою В. Виноградов – автор кількох монографій та чисельних наукових статей з означеної теми [3-7], в яких міститься огляд соціально-економічних та політичних передумов об'єднання Молдавії та Валахії, аналіз боротьби європейських держав навколо цього питання. Серед сучасних досліджень можна відзначити праці А. Кулакова [17], В. Дроздова [10].

Зміни сучасних реалій європейської системи загальної безпеки, потреба в комплексному дослідженні процесу об'єднання Дунайських князівств потребують подальшого комплексного узагальнення та об'єктивної оцінки політики європейських країн щодо означеного процесу.

Після закінчення Східної (Кримської) війни (1853-1856 рр.) питання про об'єднання румунських земель набувають нового звучання. Категорично проти об'єднання Дунайських князівств виступала Туреччина, яка побоювалася, що отримання князівствами незалежності може стати «поганим» прикладом для інших країн Балканського півострова [4, с. 62]. Англія, не бажаючи порушувати свої давні торговельні зв'язки з Портою, також висловлювалася проти незалежності князівств.

Аналогічної точки зору дотримувалася й Австрія, яка ще під час війни захопила території Молдавії та Валахії, й розраховувала затриматися тут надовго. Тому надання незалежності Дунайським князівствам не входило в плани Габсбургів [15, с. 47].

Франція, прагнучи витіснити Англію, Австрію, Росію, намагалася поставити під економічний та політичний контроль Молдавію та Валахію [3, с. 114-115]. У березні 1855 р. на конференції послів держав у Відні французький делегат запропонував створення єдиної Румунської держави, чим викликав невдоволення з боку турецького, англійського, австрійського представників. Справедливості раді зауважимо, що французи не були послідовними та беззаперечними прибічниками об'єднання Дунайських князівств, а розглядали їх лише як «розмінну карту» в своїх дипломатичних комбінаціях [13, с. 556].

Російська імперія також намагалася вигідно використати вирішення питання про надання Молдавії та Валахії незалежності, розраховуючи, що, з одного боку, це послабить владу Туреччини, а з іншого – не дозволить Австрії хазяйнувати в князівствах [11, с. 171]. Окрім цього, російським дипломатам не давала спокою думка про шляхи розколу антиросійської коаліції, що існувала на той час в Європі, й перспектива посварити Англію та Францію, вміло використавши питання щодо Дунайських князівств, видавалася досить реальною. До того ж, підтримка ідеї незалежності князівств, дозволяла Росії підкріпити свій «визвольний імідж», позиціонувати себе в очах європейської спільноти як захисника балканських народів, їх визволителя від Туреччини [12, с. 347].

Ось як ці події були описані на сторінках газети «Одесский вестник»: «... Порта та Австрія ... проголошують себе проти проекту об'єднання князівств; англійський посол інтригує... французький посол голосно підтримує думку про необхідність на користь об'єднання обох князівств в одне; представники інших держав не виявили ще позитивних думок з цього предмету...». Про плани російського уряду щодо Дунайських князівств газета не повідомляє [18].

Паризький конгрес 1856 р. не дав чіткої відповіді на питання щодо незалежності Дунайських князівств, хоча частина статей підсумкового документу стосувалася саме цього питання.

Так, у статті XXIII йшлося лише про утворення Європейської комісії в Бухаресті, яка разом з комісаром Туреччини повинна була «дослідити теперішнє положення князівств та запропонувати основи їх подальшого устрою» [23, с. 28]. Наступна стаття зобов'язувала султана скликати в кожному князівстві Диван, для того щоб з'ясувати точку зору різних верств населення князівств щодо остаточного устрою цих держав. Стаття XXV вимагала від султана повідомляти про свої висновки Європейську комісію, якій доручалося самостійне прийняття «остаточного рішення», яке в свою чергу мало бути погоджене з Туреччиною. Остаточна домовленість повинна була перерости в Конвенцію по Дунайським князівствам, яку «повинні були підписати» основні європейські країни [23, с. 30-31]. І лише після цього, султанський указ набував законної сили. Зрозуміло, що така заплутана та багатоступенева процедура вирішення питання долі Дунайських князівств, гальмувала процес їх об'єднання.

З одного боку проголошуючи незалежність Дунайських князівств, європейські країни намагалися максимально звужити можливості використання ними своєї незалежності. Це проявилось в чисельних обмеженнях:

- князівства залишилися «під верховною владою Порти» при гарантіях з боку європейських держав, що підписали угоду;
- Туреччина зобов'язувалась «залишити в цих князівствах незалежне та національне управління, ... свободу віросповідання, законодавства, торгівлі, судноплавства», хоча при цьому залишала за собою право втрутитися у внутрішні справи Дунайських князівств у випадку «порушення спокою в державах»;
- при дозволі на існування національної армії, необхідно було погоджувати її використання [23, с. 31].

Таким чином, Паризький трактат 1856 р. не вирішив питання про об'єднання Дунайських князівств, а передав його на розгляд європейській дипломатії та Туреччині. Хоча треба визнати, що цей договір забезпечив певні зовнішньополітичні передумови для створення румунської національної держави.

Після Паризького конгресу в Дунайських князівствах посилювався уніоністський рух, в якому взяли участь представники різних верств населення, хоча практично кожна група мала свої плани та задуми щодо реалізації програми незалежності.

Більшість представників торгівельно-промислової буржуазії та консерваторів влаштовувала наявна ситуація, тому вони не бажали проведення в майбутній державі значних реформ. До того ж великі землевласники побоювалися, що реформи можуть зачепити їх інтереси. Частина буржуазії виступала за обов'язкове проведення буржуазно-демократичних перетворень. Активними прибічниками майбутніх реформ виступали також радикали, лідером яких був К.А. Росетті. Більшість селян та міщан схвально ставилися до ідеї незалежності Дунайських князівств, сподіваючись в перспективі на вирішення більшості питань соціально-економічного характеру. Все це робило ідею проголошення незалежності Дунайських князівств досить популярною серед більшості населення регіону та сприяло появі різноманітних товариств, гуртків, об'єднань.

В Молдавії уніоністський рух активізувався наприкінці 1855 р., коли М. Когелнічану почав видавати в Яссах газету «Стяуа Дунерій». В середині 1856 р. було створено «Товариство об'єднання», основним гаслом якого стала вимога об'єднання Молдавії та Валахії на чолі з іноземним князем [8, с. 89]. В більшості міст Дунайських князівств виникли уніоністські комітети, які проводили чисельні маніфестації та збори. Незважаючи на певні утиски з боку Порти, уніоністський рух отримував все більше прибічників, і в другій половині 1856 р. він набув рис «петиційного протистояння». На європейські країни буквально обрушилися петиції від мешканців Молдавії та Валахії з вимогами об'єднання та незалежності. Результатом цієї активної діяльності стало видання в лютому 1857 р. султанського указу про об'єднання урядів Молдавії та Валахії і призначення виборів до об'єднаних органів влади [24, с. 61]. Водночас, під тиском Росії, розпочався вивід турецьких та австрійських військ з території князівств. Ці події активно обговорювалися на сторінках газети «Одесский вестник» [19].

Не зупиняючись докладно на перипетіях виборчої компанії зазначимо, що вибори відбувалися в умовах жорсткого пресингу з боку Туреччини та її прибічників: «Вогорідес (турецький намісник - В.Б.)... намагається шляхом поліцейських заходів заборонити усі приватні та публічні збори прихильників об'єднання», – зазначалося 20 квітня 1857 р. в матеріалах видання [20]. До того ж мала місце масштабна фальсифікація результатів виборів 1857 р. «Одесский вестник» 10 серпня 1857 р. повідомляв про факти фальсифікації виборів при складанні списків виборців. Так, за цими даними, з 3262 осіб духовництва до виборчих списків потрапило 193 особи, а проголосувало 17 осіб; з 3000 великих землевласників до списків потрапило 465, а проголосувало – 207; з 20 тис. дрібних землевласників до списків потрапило 2264, з 12 тис. купців до списків потрапило 1190; а промисловців вищого розряду було лише 11 осіб [21].

На засіданні Міжнародної комісії європейські країни висловили своє занепокоєння ходом виборчої компанії та фальсифікацією виборів у Молдавії [5, с. 181]. Пізніше цей протест оформився у вимогу анулювання результатів сфальсифікованих виборів. Незгода Туреччини призвела до чергової ескалації напруженості в міждержавних відносинах, та навіть розриву дипломатичних відносин [24, с. 96].

Під тиском Англії та Франції Порто скасувала результати виборів, призначивши нові на другу половину 1857 р. Друга спроба обрати новий уряд виявилася більш вдалою: прихильники незалежності та об'єднання отримали більшість голосів. Рішення, прийняті молдавським та валаським Диванами, «Одесский вестник» називав важливою новиною, підкреслюючи, що остаточні бажання молдавського та валаського урядів полягають в: «об'єднання обох князівств в єдину державу; спадковість іноземного принца з володільного дому; гарантії самостійності та нейтральності території князівств; представництві урядів з однією палатою...» [22].

Однак у черговий раз намагання Дунайських князівств щодо об'єднання наштовхнулося на протидію з боку великих європейських країн. Скориставшись певною неузгодженістю дій між Бухарестським та Ясським диванами, французький уряд (разом з Лондоном і Віднем) висунув умову закриття диванів. В цих обставинах Росія не ризикнула протидіяти європейській трійці й висловила підтримку запропонованій ідеї [8, с. 97].

Таким чином ні умови Паризького миру (1856 р.), ні наступні спроби обрання власних урядів для Дунайських князівств на цьому етапі не принесли бажаних результатів. Хоча з іншого боку, невирішеність питання сприяла активізації уніоністського руху в означених регіонах і подальшій боротьбі за створення незалежних держав. Європейські країни вже не могли просто «відмахнутися» від Дунайських князівств: вирішення їх подальшої політичної долі стає одним з актуальних питань європейської дипломатії середини XIX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аденилоане Н. Образование Румынского национального государства / Н. Аденилоане. – Бухарест : Меридиане, 1965. – 108 с.
2. Борецкий-Бергфельд Н. История Румынии / Н. Борецкий-Бергфельд // История Румынии: [сборник]. – М.: Альтернатива: Евролинц, 2003. – С. 113-270.
3. Виноградов В.Н. Британский лев на Босфоре / В.Н. Виноградов. – М., 1991. – 160 с.
4. Виноградов В.Н. Дипломатическая борьба вокруг объединения Дунайских княжеств (1856-1859) / В.Н. Виноградов // Вопросы истории. – 1986. – № 8. – С. 57-73.
5. Виноградов В.Н. Князь А. М. Горчаков – министр и вице-канцлер / В.Н. Виноградов // Новая и новейшая история. – 2003. – № 2. – С. 172-191.
6. Виноградов В.Н. Первый князь Румынии – Александр Ион Куза, история взлета и падения / В.Н. Виноградов // Новая и новейшая история. – 2005. – № 3. – С. 110-126.
7. Виноградов В.Н. Россия и объединение румынских княжеств / В.Н. Виноградов. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1961. – 331 с.
8. Гросул В.Я. Россия и формирование румынского независимого государства / В.Я. Гросул, Е.Е. Чертан. – М.: Наука, 1969. – 267 с.
9. Джуреску К.К. Образование единого Румынского государства / К.К. Джуреску. – Бухарест: Меридиане, 1971. – 168 с.
10. Дроздов В.В. «Одесский вестник» як джерело вивчення історії Дунайських князівств (кінець 50-х – початок 60-х рр. XIX ст.) / В.В. Дроздов // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2008. – Вип. XV. – С. 212-220.
11. Захарова Л.Г. Александр II и место России в мире / Л.Г. Захарова // Новая и новейшая история. – 2005. – № 2. – С. 164-193.
12. История внешней политики России: первая половина XIX в.: (От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.) – М.: Международные отношения, 1999. – 448 с.
13. История дипломатии. В 3 тт. / Под ред. В. П. Потемкина. – М., Л.: ОГИЗ, 1945. – Т.1. – 658 с.
14. История XIX века: Западная Европа и внеевропейские государства / Под ред. Э. Лависса и А. Рамбо. – В 8 тт. – Т. 8. Ч. 1. – М., 1907. – 584 с.
15. Капустина Т.А. Николай I / Т.А. Капустина // Вопросы истории. – 1993. – № 11-12. – С. 27-49.
16. Киняпина Н.С. Внешняя политика России во второй половине XIX в. / Н.С. Киняпина. – М.: Высшая школа, 1974. – 280 с.

17. Кулаков А. Дунайские княжества во время австрийской оккупации 1854-1855 гг. / А. Кулаков // Восточный архив. – 2006. – № 14-15. – С. 19-25.
18. Одесский вестник. – 1856. – № 107.
19. Одесский вестник. – 1857. – № 37.
20. Одесский вестник. – 1857. – № 43.
21. Одесский вестник. – 1857. – № 89.
22. Одесский вестник. – 1857. – № 129.
23. Сборник договоров России с другими государствами (1856-1917) / под ред. Е.А. Адамова. – М. : Госполитиздат, 1952. – 463 с.
24. Чертан Е.Е. Русско-румынские отношения в 1859-1863 гг. / Е.Е. Чертан. – Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1963. – 232 с.

REFERENCES

1. Adeniloane N. Obrazovanie Rumynskogo natsionalnogo gosudarstva / N. Adeniloane. – Bukharest: Meridiane, 1965. – 108 s.
2. Boretskiy-Bergfeld N. Istoriya Rumynii / N. Boretskiy-Bergfeld // Istoriya Rumynii: [sbornik]. – М.: Alternativa: Evrolints, 2003. – S. 113-270.
3. Vinogradov V.N. Britanskiy lev na Bosfore. – М., 1991. – 160 s.
4. Vinogradov V.N. Diplomaticeskaya borba vokrug obedineniya Dunayskikh knyazhestv (1856-1859) / V.N. Vinogradov // Voprosy istorii. – 1986. – № 8. – S. 57-73.
5. Vinogradov V.N. Knyaz A. M. Gorchakov – ministr i vitse-kantsler / V.N. Vinogradov // Novaya i noveyshaya istoriya. – 2003. – № 2. – S. 172-191.
6. Vinogradov V.N. Pervyy knyaz Rumynii – Aleksandr Ion Kuza, istoriya vzleta i padeniya / V.N. Vinogradov // Novaya i noveyshaya istoriya. – 2005. – № 3. – S. 110-126.
7. Vinogradov V.N. Rossiya i obedinenie rumynskikh knyazhestv / V.N. Vinogradov. – М.: Izd-vo Akademii nauk SSSR, 1961. – 331 s.
8. Grosul V.Ya. Rossiya i formirovanie rumynskogo nezavisimogo gosudarstva / V.Ya. Grosul, E.E. Chertan. – М.: Nauka, 1969. – 267 s.
9. Dzhuresku K.K. Obrazovanie edinogo Rumynskogo gosudarstva / K.K. Dzhuresku. – Bukharest: Meridiane, 1971. – 168 s.
10. Drozdov V.V. «Odesskiy vestnik» yak dzherelo vyvchennyya istoriyi Dunayskykh knyazivstv (kinets 50-kh – pochatok 60-kh rr. XIX st.) / V.V. Drozdov // Problemy istoriyi Ukrayiny XIX – pochatku XX st. – 2008. – Vyp. XV. – S. 212-220.
11. Zakharova L.G. Aleksandr II i mesto Rossii v mire / L.G. Zakharova // Novaya i noveyshaya istoriya. – 2005. – № 2. – S. 164-193.
12. Istoriya vneshney politiki Rossii: pervaya polovina XIX v.: (Ot voyn Rossii protiv Napoleona do Parizhskogo mira 1856 g.) – М.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1999. – 448 s.
13. Istoriya diplomatii. V 3 tt. / Pod red. V. P. Potemkina. – М., L.: OGIZ, 1945. – T.1. – 658 s.
14. Istoriya XIX veka: Zapadnaya Evropa i vnevropeyskie gosudarstva / Pod red. E. Lavissa i A. Rambo. – V 8 tt. – T. 8. Ch. 1. – М., 1907. – 584 s.
15. Kapustina T.A. Nikolay I / T.A. Kapustina // Voprosy istorii. – 1993. – № 11-12. – S. 27-49.
16. Kinyapina N.S. Vneshnyaya politika Rossii vo vtoroy polovine XIX v. / N.S. Kinyapina. – М.: Vysshaya shkola, 1974. – 280 s.
17. Kulakov A. Dunayskie knyazhestva vo vremya avstriyskoy okkupatsii 1854-1855 gg. / A. Kulakov // Vostochnyy arkhiv. – 2006. – № 14-15. – S. 19-25.
18. Odesskiy vestnik. – 1856. – № 107.
19. Odesskiy vestnik. – 1857. – № 37.
20. Odesskiy vestnik. – 1857. – № 43.
21. Odesskiy vestnik. – 1857. – № 89.
22. Odesskiy vestnik. – 1857. – № 129.
23. Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami (1856-1917) / pod red. E.A. Adamova. – М. : Gospolitizdat, 1952. – 463 s.
24. Chertan E.E. Russko-rumynskie otnosheniya v 1859-1863 gg. / E.E. Chertan. – Kishinev : Kartya moldovenyaske, 1963. – 232 s.

Березовская В. Дунайские княжества на пути к независимости: неудачные попытки 1856-1857 гг.

В статье анализируется политика европейских государств – Франции, Англии, Австрии, России, а также Турции в вопросе перспектив предоставления независимости и политической самостоятельности Дунайским княжествам. После окончания Восточной (Крымской) войны вопрос

объединения румынских земель получил новое звучание и стал одним из основных в европейской дипломатии. К сожалению, ни одна из европейских стран не хотела в реальности действительного объединения румынских земель, поэтому первые попытки решить этот вопрос и провести выборы самостоятельного правительства закончились неудачей. Несмотря на условия Парижского мира (1856 г.) и последующие за этим указы турецкого правительства, решить данный вопрос на протяжении 1856-1857 гг. так и не удалось.

Ключевые слова: Дунайские княжества, румынские земли, унионистское движение, европейская дипломатия, Парижский трактат.

Berezovskaya V. Danubian principalities on the road to independence: 1856-1857 years of failed attempts.

The article analyzes the policy of large European countries – France, Britain, Austria, Russia and Turkey on the issue of providing independence and political autonomy of the Danubian principalities. After the Eastern (Crimean) war, the issue of unification of the Romanian lands acquires new meaning and becomes a major in European diplomacy. Unfortunately, none of the European countries did not want the real unification of the Romanian lands, because the first attempt to address this issue and to hold elections to autonomous governments ended inconclusively. Despite the terms of the Paris Peace (1856) and subsequent disposal of the Turkish Government to address this issue during the 1856-1857 biennium and failed.

Keywords: Danubian principalities, the Romanian land, unionist movement, European diplomacy, Paris treatise.

Одержано 4.06.2015

УДК 94 (479.25+477) «1800/1897»

Лілія Циганенко
(Ізмаїл)

ГРЕКИ В ПІВДЕННІЙ БЕССАРАБІЇ В ХІХ СТ.

Розглядаються питання грецької міграції на землі Південної Бессарабії в ХІХ ст.; аналізуються архівні відомості щодо чисельності грецької общини в регіоні в різні періоди означеного часу. Виокремлено характер професійних уподобань місцевих греків та рівень їх матеріального забезпечення. Проаналізовані різні напрямки комерційного життя представників грецьких родин Ізмаїла, Акерману, з'ясовано місце та роль греків-переселенців у громадському та культурному житті придунайських міст. Виділяються етапи переселення грецьких колоністів на землі Південної Бессарабії.

Ключові слова: греки, Ізмаїл, Тучков, Акерман, торгівля, комерція, маєтності.

Враховуючи процеси колонізації, що відбувалися на теренах Південної Бессарабії протягом ХІХ ст., поліетнічний склад її населення, спільну економічну діяльність різних народів, які населяли ці землі, неминуче приходиш до розуміння необхідності виявлення реального внеску окремих етнічних груп у господарчий та культурний розвиток регіону.

Становлення та добробут більшості грецьких родин були пов'язані саме з господарчим освоєнням родючих земель Півдня України й безпосередньо Бессарабії, появою нових можливостей для розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі.

Багато грецьких купців, починаючи з другої половини ХVІІІ ст., прибували до великих міст південного регіону, в тому числі до Одеси, Ізмаїла, Акермана, Рені, де засновували свої торговельні фірми. Є відомості, що на початку ХІХ ст. в Російській імперії діяло 800 грецьких фірм [2, с. 40], які контролювали значні об'єми зовнішньої